

УДК 001:619(091)+(092)(477-25)

Стегней М. М., к.вет.н., доцент ©

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ ВЕТЕРИНАРНИХ МОРФОЛОГІВ

Наведена наукова діяльність представників Київської школи ветеринарних морфологів. Відображено роль майбутніх професорів Касьяненка В. Г., Гіммельрейха Г. О., Волкобой М. Ф. у створенні наукової школи ветеринарних морфологів, а також наведена наукова діяльність професора Рудика С. К. та Костюка В. К.

Ключові слова: історія ветеринарної медицини, ветеринарна морфологія, кафедра анатомії, ветеринарний інститут.

Вступ. Глибоке вивчення закономірностей і факторів формоутворювальних процесів, що відбуваються в процесі еволюції тваринних організмів – основні завдання, на вирішення яких орієнтують свої зусилля морфологи.

Морфологія тварин стосується не лише форми і будови дорослого організму, вона вивчає також їх зміни в процесі індивідуального розвитку з часу виникнення нової особини до її природної смерті.

Із накопиченням відомостей про різноманітність тварин, одні з яких використовуються людиною для задоволення потреб в їжі і одязі, а інші були джерелом небезпеки для його життя, робилися спроби знайти в різноманітті форм живих істот ознаки якоїсь закономірності чи системи. Тому, над вирішенням цих питань працювали багато науковців, у тому числі і представники Київської школи ветеринарних морфологів (Касьяненко В. Г., Гіммельрейх Г. О., Волкобой М. Ф., Манзій С. Ф., Мороз В. Ф.).

Матеріал і методи. У процесі дослідження використано матеріали Державного архіву м. Києва, архівні справи кафедри анатомії тварин ім. акад. В.Г. Касьяненка та видання періодичної преси. Основою методологічного дослідження є фундаментальні підвалини наукового аналізу – принцип історизму та системності. При проведенні дослідження використано хронологічний та аналітичний методи.

Результати дослідження. Наукова діяльність представників Київської школи ветеринарних морфологів напряму пов'язана з організацією і діяльністю кафедри анатомії (1920 р.) Київського ветеринарного інституту. Ще в період завідування кафедрою професора Домбровського Б. О. (доктор біологічних наук, учень академіка Северцова) колектив кафедри розгорнув широкі наукові дослідження [1] Співробітники кафедри працювали в напрямі порівняльно-анатомічного вивчення вентральних м'язів тулуба хребетних.

З 1932 року кафедрою анатомії Київського ветеринарного інституту почав завідувати Касьяненко В. Г., який продовжив науково-дослідну роботу, започатковану Домбровським Б. О., а також розпочали вивчення анатомії ще у двох напрямках: вивчення головної кишки ссавців (Гіммельрейх Г. О. і Чубар В. К.); з початку 1936 р. закладаються основи нового функціонально-морфологічного напрямку локомоторного апарату (Касьяненко В. Г., Гіммельрейх Г. О.).

Над темою вивчення вентральної тулубової мускулатури ссавців працював Волкобой М. Ф., що дало йому можливість у 1940 р. захистити кандидатську дисертацію на тему: «Порівняльно-анатомічне дослідження грудного відділу поперечно-тулубових м'язів та особливості зв'язкового апарату ребер у деяких ссавців» [2]. У своїй роботі Волкобой М. Ф. вносить ряд нових даних стосовно фіксації поперечних тулубових м'язів на хребті міжреберними апоневротичними тяжами, різний ступінь вираженості яких дала можливість автору розділити грудну клітку на два відділи і висловити думку щодо хвилеподібного руху стінки грудної клітки при диханні.

У подальшій роботі над вивченням грудної стінки деяких ссавців встановлено наявність певної залежності між ступеню вираженості і топографією міжреберних пучків апоневрозу поперечних тулубових м'язів з одного боку і характером реберно-хребцевих і реберно-хрящових з'єднань.

Касьяненко В. Г. працював над вивченням заплеснового суглобу коня, як кінцевої складної ланки задньої активно-локомоторної кінцівки, яка сприймає і передає як вагу тула, так і протиудари від землі [3]. Касьяненко В. Г. вперше розглянув кінцівку коня не як конгломерат окремих суглобів і м'язів, а як одне функціональне ціле. Такий підхід до аналізу роботи кінцівок змінює уяву про діяльність м'язових груп у суглобах і вносить принципово - нове уявлення про функцію суглобів під час руху і опори.

Дослідження Касьяненка В. Г. є цінним вкладом у розуміння морфології і фізіології кінцівок.

Гіммельрейх Г. О. працював над вивченням глотки у плані порівняльної анатомії м'язів стінки глотки ссавців. Ним виявлені значні відмінності в будові м'язів глотки у різних групах ссавців. Гіммельрейх Г. О. встановив, що особливості будови і функції глотки ссавців визначаються будовою не лише її м'язових стінок, але і особливостями будови її черепної стінки. Своїми дослідженнями автор уточнив фізіологію акту ковтання у різних сільськогосподарських тварин, що стало основою для подальшої розробки нових методів введення зондів та інших лікувальних засобів [4].

Значний слід у морфології залишили, працюючи на посадах лаборантів, студенти Мажуга П. М. і Роговський П. Я. (1946-1949 рр.).

Мажуга П. М. після закінчення інституту працював науковцем (з 1950 р.), завідувачем відділу цитології і гістології (1963-1989 рр.), директором Інституту зоології АН УРСР (1963-1965 рр.). Він створив науковий напрям диференціювання клітин в гісто- та онтогенезі, хондрогенез, остеогенез, кровоносна і кровотворна системи.

У подальші роки нові дослідження здійснювалися за традиційною тематикою, в тому ж морфофункціональному плані. Проте, напрями цих досліджень дещо змінилися: вивчалися окремі відділи тіла ссавців як морфофункціональні цілісності. Порівняльно-анатомічні співставлення використовували для оцінки змін будови, що відбувалися в процесі онтогенезу. В такому розрізі висвітлено функціональну зумовленість особливостей будови скелета та м'язів хребта, верхнього відділу тазової кінцівки і таза різних ссавців, а також черепа жуйних та свині. Одночасно вивчалися вікові зміни відповідних відділів тіла свійського бика. Це праці Абелянца Г.С., Осинського П. О., Роговського П. Я., Рудика С. К., Левчука В. С.

Рудик С. К. у 1970 році захистив кандидатську дисертацію за темою «Возрастные и видовые особенности лицевого отдела черепа у домашних животных».

Протягом кількох років після захисту кандидатської дисертації Рудик С. К. працював над дослідженням під'язикового апарату ссавців і в 1985 р. захистив докторську дисертацію за темою «Подъязычный аппарат млекопитающих в свете его строения и функции». Вивчаючи особливості будови і функції під'язикового апарату доведено, що будова під'язикового скелету у значній мірі визначається будовою нижньої щелепи і, особливо, розміщенням висково-нижньощелепного суглобу [5]. Мобільний тип під'язикового апарату характерний тваринам з низьким розміщенням висково-нижньощелепного суглоба відносно площини жувальної поверхні зубів і більш ростральним його розміщенням. Напівжорсткий і жорсткий типи скелета під'язикового апарату мають тварини з каудально зміщеним висково-нижньощелепним суглобом, що значно виступає дорсально над жувальною поверхнею. Таке зміщення властиве жуйним тваринам.

Костюк В. К. проводив вивчення лімфатичної системи язика і дна ротової порожнини, де успішно захистив кандидатську дисертацію. Вивчаючи онтогенез лімфатичного русла шлунка свійського бика, у 2010 р. Костюк В. К. успішно захистив докторську дисертацію на тему «Онтогенез лімфатичного русла свійського бика». Ним вперше проведено комплексне дослідження внутрішньоорганного лімфатичного русла шлунка свійського бика, внаслідок чого розроблено гіпотезу закладання лімфатичних капілярів шляхом об'єднання мезенхімоцитів і утворення первинних (недиференційованих) лімфатичних капілярів у вигляді порожнистих каналців, лакун тощо; створено графічну схему трансформації мезенхімоцитів у ендотеліоцити лімфатичних капілярів; встановлено 5 періодів онтогенезу лімфатичного русла шлунка свійського бика – періоди закладання, формування, росту, максимального розвитку, стабілізації та редукції; встановлено терміни закладання первинних лімфатичних капілярів тощо.

На основі проведених досліджень встановлено, що розвиток лімфатичного русла шлунка свійського бика в онтогенезі знаходиться в тісному зв'язку з розвитком структур стінки органа, а також встановлено три шляхи утворення лімфи: а) інтерцитозний (через інтерстиціальні щілини між

ендотеліоцитами); б) трансцитозний (через цитоплазму ендотеліоцитів); в) комбінований або інтратрансцитозний (складові лімфи початковий проміжок шляху з навколокапілярної міжклітинної речовини до просвіту лімфатичного капіляра долають через міжклітинні щілини, а кінцевий через цитоплазму ендотеліоцита) [6].

Висновки. 1. Наукова діяльність представників Київської школи ветеринарних морфологів з часу її заснування (1932 р.) була направлена на вивчення заплесного суглобу коня, як кінцевої складної ланки задньої активно-локомоторної кінцівки; порівняльно-анатомічне вивчення вентральних м'язів тулуба хребетних; вивчення глотки у плані порівняльної анатомії м'язів стінки глотки ссавців.

2. Започатковане Гіммельрейхом Г.О. вивчення головної кишки свійських тварин сприяло поглибленому вивченню під'язикового апарату у савців (Рудик С.К.).

3. Поглиблене вивчення головної і середньої кишки свійських тварин зумовило вивчення лімфатичної системи цих відділів органів травлення, яка виконує захисну і дренажну функцію і відображає стан патогенезу багатьох захворювань заразної та незаразної етіології.

Література

1. Рудик С. К. Київська школа ветеринарних морфологів / С. Рудик/ К.: Видавництво Національного аграрного університету., 1998. – 72 с.

2. Личное дело Волкобая Михаила Федоровича // Державний архів м. Києва, Ф. – Р – 1361, Опрись №3, Вед. Хор. №13. – С. 7-11.

3. Касьяненко В.Г. Про зчленування тарзального суглобу коня (*Equus caballus linc*) і деяких багатопалих ссавців /В. Касьяненко/ Наукові записки Київського ветеринарного інституту. – Полтава. – 1938. – Т.1., В.1. – С. 97-127.

4. План и отчет о научно-исследовательской работе кафедры за 1956 г. // Державний архів м. Києва, Ф. – Р – 1361, Опись №1, Ед. Хр. №637. – 19 с.

5. Рудик С.К. «Подъязычный аппарат млекопитающих в свете его строения и функции» /Станислав Рудик/ К.: национальный аграрный университет, 2007. – 320 с.

6. Костюк В. К. Онтогенез лімфатичного русла шлунка свійського бика / Володимир Костюк/ автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора ветеринарних наук. – Київ. – 2010. – 38 с.

Summary

The following research activities of representatives of the Kyiv School of Veterinary morphologists. Displaying role in future professors Kasianenko. G., Gimmelreikh G. A., M. F. Volkoboya to create scientific school of veterinary morphologists and present scientific activity of Professor Rudik S. K. and Kostiuk V.K.

Key words *History of Veterinary Medicine, Veterinary Morphology, Department of Anatomy, Veterinary Institute.*

Рецензент – д.вет.н., професор Коцюмбас Г.І.